

MYZAFER SPAHO

949.65-184/4844

+355/486-51

S 85

RRETH
E RROTULL
E NË DEVOLL

949.65.194-1544
+355(496.5)

S

S 85

MYZAFER SPAHO

R

RRETH E RROTULL E NË DEVOLL

(Nga ditarët e Luftës nacionalçlirimtare)

34 x 80

~~49587~~

LIBRARI E SHIETI
"PROHABIT"

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

PARATHËNJE

Libri «Rreth e rrotull e në Devoll», i shkruar nga Myzafer Spaho, është një dokument i rëndësishëm historik. Ai flet për ngjarjet më kryesore të Luftës nacionalçlirimtare në Devoll.

Ky libër është një radhitje kronologjike ngjarjesh të luftës në Devoll. Një pjesë e shënimeve janë mbajtur qysh gjatë luftës, prandaj ato flasin me saktësi për vendin, kohën dhe mënyrën e zhvillimit të ngjarjeve më kryesore. Këtu qëndron edhe vlera e librit, për të cilin nuk duhet të ketë pretendime nga ana letraro-artistike.

Si përgjegjës politik në çetë dhe në batalion, si pjesëmarrës i ngjarjeve që përshkruan, autori pasqyron në to jo vetëm aksionet luftarake, por edhe veprimtarinë e gjerë politike e organizative të organizatave të partisë dhe të shtabeve drejtonjëse. Duke lexuar këto shënime dalin qartë: 1) roli i Partisë Komuniste si udhëheqëse e Luftës nacionalçlirimtare. Në të gjitha rastet e veprimeve të gjera politike, organizata e Partisë mbilidhej rregullisht, shqyrtonte situatën, bënte kritikën e veprimtarisë së saj dhe merrte masa për veprime të mëtejshme. Lidhjet e çetës dhe më vonë të batalionit me komitetin qarkor të Partisë ishin të pandër-

prera; 2) lufta e gjerë e partizanëve të Devollit, të cilët kanë luftuar jo vetëm në krahinën e tyre por edhe në zona të tjera si në Leskovik, Përmet, Mokër e kudo që shihej e nevojshme; 3) lidhja e ngushtë me popullin, e cila ishte baza e sukseseve të komunistëve dhe partizanëve. Populli e furnizonte çetën dhe batalionin jo vetëm me ushqime e veshmbathje, por edhe me luftëtarë.

Gjatë Luftës nacionalçlirimtare (kompani të plota partizanësh dhe kuadro të zgjedhura, me urdhër të Partisë, shkuan në Brigadën e parë sulmuese, në Brigadën e katërt sulmuese, në Brigadën e shtatë sulmuese, në Brigadën e pesëmbëdhjetë sulmuese dhe në Brigadën e njëzetë sulmuese. Më në fund i gjithë batalioni u inkuadrua në radhët e Brigadës së nëntë sulmuese.

Kudo që kanë shkuar, partizanët e Devollit, si të gjithë partizanët e krahinave të tjera, kanë luftuar me heroizëm dhe e kanë mbajtur gjithmonë lart flamurin e partisë.

Eshtrat e dëshmorëve që prehen në vorrezat e dëshmorëve në Bilisht, janë një dëshmi e përjetshme e qëndrimit patriotik e luftarak të popullit të Devollit, i cili me besim të patundur në udhëheqjen e drejtë të Partisë Komuniste dhe të udhëheqësit të dashur shokut ENVER HOXHA nuk kurseu asgjë për arritjen e fitores së plotë mbi armiqtë.

Besnik i traditave të tij dhe të Luftës nacionalçlirimtare, populli i Devollit ka mbajtur një qëndrim të lartë patriotik dhe luftarak edhe mbas çlirimit të vendit. Në vitin 1949, në ditët e proklacioneve të egra të monarkofashistëve grekë, po-

pulli i Devollit qëndroi i paepur e krah për krah me forcat e armatosura të Ushtrisë sonë Popullore. Në brezin e gjatë kufitar, nga një anë me monarkofashistët dhe nga ana tjetër me renegatët e Beogradit, populli i Devollit ka qenë roje vigjilente dhe i gatshëm për të asgjësuar agjentët dhe diversantët.

Për të zbatuar vijën e partisë në fshat, lidhur me kolektivizimin, populli i Devollit bëri një luftë të ashpër me kulakët. Ai ka ngritur kooperativa të mëdha bujqësore, ka vendosur organizimin socialist të punës në fshat dhe me aftësinë e vullnetin që e karakterizon ka arritur suksese të mrekullueshme në lulëzimin e krahinës së tij.

Nën udhëheqjen e partisë sonë të lavdishme dhe të shokut ENVER HOXHA populli i Devollit, si i gjithë populli shqiptar, do të ecë gjithmonë përpara në rrugën e ndërtimit të socializmit dhe do t'i dërmojë kokën çdo armiku që do të guxojë të prekë sado pak kufitë e atdheut tonë të shtrenjtë.

Mihallaq Ziçishti

DY FJALË MBI DEVOLLIN

Devoll i thonë lumit që buron nga malet e larta të Gramozit dhe që prej andej rrjedh në tokën e atdheut tonë. Devoll i thonë edhe luginës së ngushtë që shtrihet midis malit të Moravës dhe Vargmaleve të Thata. Devollin u thonë edhe banorëve të fshatrave të bukura që shtrihen në të dy anët e luginës, që nga rrjedhja e Devollit e gjer te gryka e Çergonjit!

Për pozicionin e saj gjeografik, si dhe për prodhimet e shumta bujqësore e blegtorale, krahina e Devollit është bërë vazhdimisht shesh luftrash të gjata me ushtritë e huaja si ato turke, greke, serbe, austriake, franceze e të tjera që kanë shkëlqur në Devoll gjer në vitin 1920. Këto ushtri kanë vrarë e kanë djegur, kanë plaçkitur e kanë shkatërruar çdo gjë, por devollinjtë asnjëherë nuk u janë nënshtruar.

Edhe në Luftën e dytë botërore Devolli u bë një qendër zjarri e rëndësishme kundër forcave fashiste. Më 1940-1941 Devolli u bë sheshi i përleshjeve të përgjakshme midis popullit grek dhe forcave skllavëronjëse fashiste italiane.

Krahina e Devollit, me qendrën e saj Biliishtin, zë një sipërfaqe shumë të vogël në pjesën

më juglindore të atdheut tonë. Ajo kufizohet në pjesën më të madhe me Greqinë dhe në fshatrat e Malit të Thatë edhe me Jugosllavinë. Një rrugë e rregullt automobilistike rreth 26 km e gjatë e lidh Bilishtin me Korçën nga ana juglindore, ndërsa një rrugë tjetër, që kalon nga Boboshtica nëpër Dardhë-Bozhigrad-Poloskë e që del në Bilisht, e lidh këtë të fundit me Korçën nga ana veriperëndimore. Të dyja këto rrugë përbëjnë një unazë rreth Devollit. Nga këto rrugë kryesore, në të cilat qysh në atë kohë kalonin jo vetëm kamionat por edhe tanket e autobлиндat, fshatrat e ndryshme të Devollit nuk janë më tepër se 5 km larg.

Shumica e tyre lidhen me rrugën kryesore me xhade të rregullta automobilistike, gjë që i krijonte armikut kushte të favorshme veprimi. Megjithatë edhe në Devoll shpërtheu dhe u zhvillua lufta e gjerë partizane kundër forcave fashiste italo-gjermane dhe shërbëtorëve të tyre.

Zëri i Partisë sonë Komuniste Shqiptare, që u themelua më 8 Nëntor 1941, kumboi edhe në Devoll. Edhe aty luftuan me vendosmëri kundër armikut njësitet guerrile, organizatat e Partisë Komuniste, çetat e batalionet partizane — i gjithë populli i asaj krahine. Me besim të patundur në udhëheqjen e drejtë të Partisë dhe të birit më të dashur të popullit tonë, shokut ENVER HOXHA, devollinjtë u hodhën pa ngurrim në kryengritjen e armatosur.

Armiku ushtroi terrorin për të mposhtur devollinjtë. Ai dogji qindra shtëpi të fshatrave Poloskë, Hoçisht, Kuç, Braçanj, Bradvicë, Grapsh e të tjera.

Me qindra fshatarë u arrestuan dhe u futën në kampet e burgjet fashiste. Midis tyre ishin Ilija, Ylli, Xha Feimi, Xhevdeti, Shabani, Gurja, Fani, Miti, Ilua, Ligori dhe shumë të tjerë. Por të gjitha këto masa jo vetëm që nuk e ulën rezistencën e devollinjve ndaj armikut por e shtuan edhe më tepër urrejtjen kundër tij. Mbas çdo përlëshjeje me fashizmin, në radhët e çetës e të batalionit hidheshin me dhjetëra partizanë të rinj si nga Hoçishti, Poloska, Bradvica, Babani, Ziçishti, Dardha, Grapshti, Bitincka e nga fshatra të tjera.

Buzë xhades Bilisht-Korçë, në një lulishte të bukur, nën kodrinat e gjelbëruara të Devollit, prehen eshtrat e dhjetëra dëshmorëve që ranë trimërisht në betejat për çlirimin e vendit tonë.

Për këta dëshmorë, për Devollin e tyre, për devollinjtë mund të shkruhet shumë! Por në këtë libër po përshekruhen vetëm disa nga ngjarjet më të rëndësishme që kanë ndodhur në Devoll gjatë luftës së ashpër dhe heroike të pullit tonë.

MUAJT E PARË TË VITIT 1942

Fashistët italianë lëviznin në të gjitha anët e Devollit. Rruga automobilistike Korçë-Bilisht-Follorinë, buçiste vazhdimisht nga zhurma e motorave të tankeve, autobлиндave dhe kamionave. Gryka e Cangonjit dhe ajo e Kapshticës e thëthënin këtë zhurmë dhe e shpërndanin në të gjithë luginën e Devollit. Ajo bëhej edhe më e fortë, kur në qiellin e Devollit fluturonin edhe aeroplanët fashistë. Dhe kjo zhurmë përsëritej çdo ditë!

Por veç forcave lëvizëse të armikut, që kalonin nëpër rrugën automobilistike, në Devoll kishte edhe forca fashiste të përqëndruara.

Në Bilisht, në Zëmlak dhe në fshatra të tjera, garnizonet e armikut përbënin batalione të mëdha dhe të armatosura. Çdo mbrëmje ata futeshin brenda telave me gjemba, kishin frikë, kurse gjatë ditës dilnin nga strofkat e tyre dhe shkonin edhe në fshatrat e tjera. Ata shkonin për të rrëmbyer ndonjë vezë, pulë... a ndonjë dele. Kish edhe prej atyre që në qilaret e shtëpive rrëmbenin edhe pekmez, djathë, turshi dhe po të gjenin edhe raki.

— Ujku shëtiti vetëm natën, ulkonja fashiste të rëmben edhe në mes të ditës, — thoshin fshatarët e Devollit.

Populli nuk i duronte këmishëzinjtë. Ai ushqente për ta një urrejtje shumë të madhe. Kur i shihte, nuk linte fjalë pa thënë. Në fillim ai fliste vesh më vesh, me zë të ulët... Njerëzit pëshpërisnin, mallkonin, shanin... midis tyre. Urrejtja shfaqej më me forcë dhe më hapur nga më të rinjtë.

«Armiku do plumbin! Ai duhet zhdukur! Armiku na ka shkelur vatrat tona! Ai duhet shporrur!...» — të tilla ishin fjalët tona. Ne nuk dinim shumë. Me këto fjalë të përgjithshme bisedonim ne. Por më vonë gjuha jonë filloi të zgjidhej, të bëhej më e mprehtë...

Po, në fillim ne ishin gjysmëmemece por u shëruam nga kjo sëmundje vetëm kur filluam të ushqeheshim nga Partia.

Traktet e Partisë Komuniste Shqiptare filluan të qarkullonin edhe në Devoll. Prej tyre mësonim gjëra të reja. Ato na sqaronin se ç'ishte fashizmi dhe si duhej luftuar kundër tij. Gjuha e trakteve ishte e thjeshtë dhe kuptohej nga të gjithë. Zjarri i tyre ngrohte edhe zemrat e më të dobtëve.

Traktet, komunikatat, broshurat dhe çdo material tjetër studjohej me kujdes. Ato kalonin dorë më dorë me parullën e pavdekshme: «Lexojë, shpërndaje, armikut mos ja dorëzo!»

Komunistë, simpatizonjës dhe aktivistë të Luftës nacionalçlirimtare, të rinj dhe të reja i punonin ato në mbledhje me fshatarët. Prej tyre fshatarët